

Povodom Deklaracije o zajedničkom jeziku

ZBILJA, KAKO NAM SE ZOVE ZAJEDNIČKI JEZIK

Piše: Refik BULIĆ

Bombastično najavljivana u medijima kao nešto “što iritira nacionaliste”, “što će uzbuniti duhove”, “što će podijeliti javnost”, ali i kao “besmislena, apsurdna i uzaludna”, kao “vapaj jugoslavenskih nacionalista” te nizom drugih kvalifikacija, najčešće jednostrano navijački opredijeljenih, Deklaracija o zajedničkom jeziku pokazala je da je to tekst koji nije donio ništa posebno i nekim je svojim “zamotanim” stavovima samo zamaglio neke ranije izjave svojih tvorca.

SRPSKOHRVATSKI U MOM SRCU

Kada je u medijima objavljena informacija o pripremi Deklaracije o zajedničkom jeziku, svi oni koji iole poznaju jezičku problematiku na srednjojužnoslavenskom prostoru vjerovatno su postavili neku verziju pitanja iz naslova ovoga teksta: Zbilja, kako nam se zove zajednički jezik? Očekivali su da će nakon objavljivanja Deklaracije dobiti odgovor na to pitanje. Ali, takvoga odgovora nema. Veoma vješto ga je izbjegla Snježana Kordić kada joj je to pitanje postavio voditelj u emisiji *Presing* N1 televizije 29. marta 2017. Voditelj je htio biti uljudan domaćin pa je gledaoce ostavio bez odgovora. Vješto su ga izbjegavali i drugi ranije najavljivani stručnjaci – promotori ideje “jezičkog zajedništva” koji su u Sarajevu tokom predstavljanja Deklaracije davali izjave o njoj.

Upravo je pitanje naziva zajedničkog jezika, koje autori Deklaracije vješto izbjegavaju imenovati, izvor najvećeg broja problema u vezi s jezikom na južnoslavenskim prostorima. Pitanje nije

Deklaracija o zajedničkom jeziku, koju su osmislila i promovirala neka udruženja građana iz Srbije, Hrvatske, Crne Gore i Bosne i Hercegovine, ovih se dana nametnula kao jedna od glavnih tema u četirima susjednim državama. Iako se uz Deklaraciju spominje da je u njezinoj izradi sudjelovalo tridesetak stručnjaka, ona se, ipak, odlikuje nekim nedorečenostima i uopćenim stavovima

novo i datira desetljećima prije i poslije vremena kada su neki drugi “dolje potpisani” 28. marta 1850. u Beču potpisali jedan dogovor i 10. decembra 1954. u Novom Sadu drugi dogovor, oba jasna i nedvosmislena.

Jesmo li se vratili na Bečki ili Novosadski književni dogovor? Kako god – Bošnjaka nema ni u jednom. Samo što u Bečkom dogovoru piše “da jedan narod treba jednu književnost da ima”, a u Novosadskom da je “narodni jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedan jezik”.

STANDARDNI JEZIK NIJE PAO S NEBA

U narednom dijelu teksta analizirat ćemo samo neke sadržaje Deklaracije i pokazati njezine nedorečenosti i zaobilaznje nekih važnih pitanja.

“Doljepotpisani” u Deklaraciji o zajedničkom jeziku kažu:

“Suočeni s negativnim društvenim, kulturnim i ekonomskim posljedicama političkih manipulacija jezikom i aktualnih jezičkih politika u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Srbiji, mi, doljepotpisani donosimo deklaraciju o zajedničkom jeziku.

Na pitanje da li se u Bosni i Hercegovini, Crnoj

Gori, Hrvatskoj i Srbiji upotrebljava zajednički jezik – odgovor je potvrđan.

Riječ je o zajedničkom standardnom jeziku policentričnog tipa – odnosno o jeziku kojim govori više naroda u više država s prepoznatljivim varijantama – kakvi su njemački, engleski, arapski, francuski, španjolski, portugalski i mnogi

drugi. Tu činjenicu potvrđuju štokavica kao zajednička dijalekatska osnovica standardnog jezika, omjer istoga spram različitoga u jeziku i posljedica međusobna razumljivost. Korištenje četiri naziva za standardne varijante – bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski – ne znači da su to i četiri različita jezika.”

U tekstu Deklaracije o zajedničkom jeziku govori se o zajedničkom standardnom jeziku. Zašto se onda i deklaracija ne zove Deklaracija o zajedničkom standardnom jeziku? Radi informiranosti čitalaca, iznijet ću nekoliko činjenica koje se tiču ove problematike i razloga zamagljivanja problema u Deklaraciji.

Treba znati da standardni jezik “nije pao s neba”. Standardni jezik autonoman je vid jezika i uvijek je normiran. Usto je jedna od njegovih bitnih lingvističkih osobina artifičnost. To znači da je “vještački” po tome što su ljudi svjesno odabrali njegovu osnovicu – u Deklaraciji se kaže da je to štokavsko narječje – i određivali pravila za njegovu upotrebu. Zbog toga standardni jezik spada u neorganske jezičke idiome. Neorganski su idiomi postali od organskih tako što su ljudi svjesno utjecali na njihov razvoj. Organski idiomi jesu oni koji su nastali prirodnom putem bez čovjekova svjesnog djelovanja na njihov razvoj. Ljestvicu organskih jezičkih idioma čine mjesni govori, govorne skupine, govorni tipovi, poddijalekti, dijalekti, narječja (kao ovdje štokavsko) i na kraju jezik kojemu pripadaju svi prethodni organski idiomi. Dakle, i štokavsko narječje pripada jeziku koji nije standardni. Koji je to jezik? Odgovor na to pitanje ne nude oči Deklaracije. To je ono zamagljivanje koje sam spominjao u prethodnom dijelu teksta. Mogli su kazati, kao i za standardni jezik, da je to jezik za koji se upotrebljavaju četiri naziva: bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski. Ali nisu. Da jesu, pitanje je bi li to potpisali svi koji jesu.

Ime tog “zajedničkog” jezika i predstavlja prepreku rješavanju jezičkog pitanja na srednjojužnoslavenskom prostoru. Zbog toga se još i prije objavljivanja Deklaracije javio srpski akademik Slobodan Remetić i kazao da se na prostoru na koji se odnosi Deklaracija “govori jedan – srpski jezik”. To su stavovi koje je propagirao Vuk Karadžić još prije skoro dva stoljeća: sve gdje je štokavski – to je srpski jezik.

Treba znati da su južnoslavenski jezici, pa time i jezici iz Deklaracije, koji se tamo nazivaju “zajedničkim”, genetski srodni i da su se razvili iz zajedničkog južnoslavenskog prajezika. Otuda njihove zajedničke osobine. Južnoslavenski prajezik jeste onaj jezik kojim su govorili preci stanovnika današnjih

Nazivi jezika bosanski, hrvatski i srpski nisu od jučer. Oni su posvjedočeni i u pisanim dokumentima iz srednjeg vijeka. Tako je, naprimjer, Konstantin Filozof iz srpske resavske škole na samom početku petnaestog stoljeća u djelu “Skazanije izjavljeno o pismenih” spominjao bosanski jezik sa srpskim, hrvatskim, bugarskim, slovenačkim, češkim... Od tada je prošlo oko šest stotina godina. I sad treba neka deklaracija da nama u Bosni i Hercegovini da ono što nam je stoljećima pripadalo

južnoslavenskih prostora. On nije imao pismo, dakle nije bio ni književni ni standardni. Ali treba znati i da su srednjojužnoslavenski idiomi koje danas nazivamo bosanskim, hrvatskim, srpskim i crnogorskim imali zasebne razvoje na različitim prostorima u okviru širih dijalekatskih cjelina – istočnoštokavske (današnji srpski i crnogorski) i zapadnoštokavske (današnji bosanski i hrvatski), te da su se u njima formirale i neke različite osobine, ali i posebna imena današnjih jezika – bosanski, hrvatski i srpski jezik. Naziv crnogorski jezik spomenuo je neki francuski pukovnik Violla de Sommieres u svome topopisu tek 1813. godine. Nazivi jezika bosanski, hrvatski i srpski nisu od jučer. Oni su posvjedočeni i u pisanim dokumentima iz srednjeg vijeka. Tako je, naprimjer, Konstantin Filozof iz srpske resavske škole na samom početku petnaestog stoljeća u djelu *Skazanije izjavljeno o pismenih* spominjao bosanski jezik sa srpskim, hrvatskim, bugarskim, slovenačkim, češkim... Od tada je prošlo oko šest stotina godina. I sad treba neka deklaracija da nama u Bosni i Hercegovini da ono što nam je stoljećima pripadalo.

Ja neću da sumnjam u dobre namjere tvorca Deklaracije. Među njima je mnogo ljudi koje ja izuzetno poštujem i kao ljude i kao stručnjake. Ali Deklaracija neće donijeti ništa ni u jednoj državi na koju se odnosi. Kažu da je ideja došla iz Bosne i Hercegovine. Ako je tako, bolje

Preplatna na Narodne Novine sa Službenim Listom i Oglasnikom prima se za tekuel četvrt godine t. j. od 1. Travnja do posljednjega Lipnja sve jednako; i to s posiljanjem po pošti 2 f. 35 kr. a u mjestu 2 f. sr.

Zvanični čas.
Promenio u biskupij zagrebačkoj. Aden Buzgarić, dosadašnji kaplan u Velikom u biskupij zagrebačkoj, primi je u biskupij zagrebačkoj i postao nadstojnik u biskupij zagrebačkoj. Dostažnik, dosadašnji kaplan u Velikom u biskupij zagrebačkoj, primi je u biskupij zagrebačkoj i postao nadstojnik u biskupij zagrebačkoj.

Štamparija. Štamparija, dosadašnji kaplan u Velikom u biskupij zagrebačkoj, primi je u biskupij zagrebačkoj i postao nadstojnik u biskupij zagrebačkoj.

Štamparija. Štamparija, dosadašnji kaplan u Velikom u biskupij zagrebačkoj, primi je u biskupij zagrebačkoj i postao nadstojnik u biskupij zagrebačkoj.

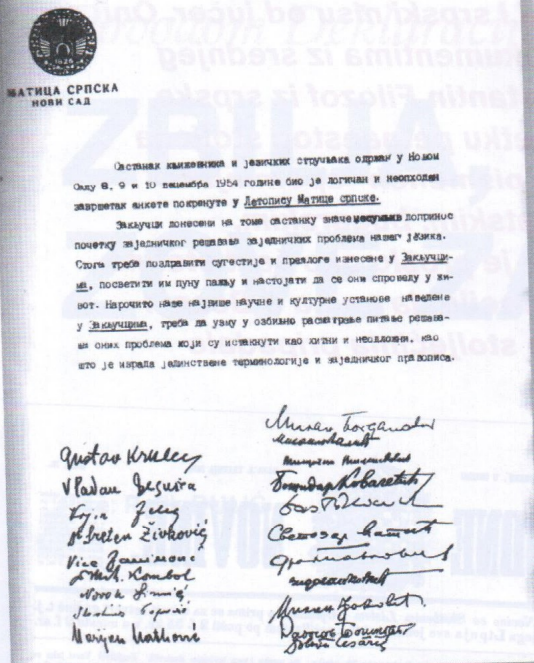
Štamparija. Štamparija, dosadašnji kaplan u Velikom u biskupij zagrebačkoj, primi je u biskupij zagrebačkoj i postao nadstojnik u biskupij zagrebačkoj.

POPUZITELNI ZABAVNIK.
Kako ste se vi odavno odvojili od svoje domovine, tako ste se i mi odvojili od svoje domovine. Kako ste se vi odvojili od svoje domovine, tako ste se i mi odvojili od svoje domovine. Kako ste se vi odvojili od svoje domovine, tako ste se i mi odvojili od svoje domovine.

Književni dogovor.
Dugo je vrijeme bilo dogovor. Dugo je vrijeme bilo dogovor. Dugo je vrijeme bilo dogovor. Dugo je vrijeme bilo dogovor. Dugo je vrijeme bilo dogovor.

Iskustvo iz života.
Iskustvo iz života. Iskustvo iz života. Iskustvo iz života. Iskustvo iz života. Iskustvo iz života. Iskustvo iz života. Iskustvo iz života. Iskustvo iz života.

bi bilo da su inicijatori bolje osmislili projekt pa da su aktivnosti usmjerili u pravcu rješavanja konkretnih postojećih problema u Bosni i Hercegovini. Posebno onih u vezi s učenicima koji već godinama trpe diskriminaciju jer im vlasti u manjem bh. entitetu ukidaju njihovo ustavno pravo da im se u školskim dokumentima upisuje bosanski jezik. I to konkretno za svaki sličan slučaj, pa i one u (malo) većem međum bh. entitetu, ako takvih ima. Umjesto takvih konkretnih

zahtjeva, oči Deklaracije sve su uopćili i, umjesto ovoga, u Deklaraciji se govori o korištenju jezika "kao argumenta za segregaciju djece u višenacionalnim sredinama" te se zahtijeva "ukidanje svih oblika segregacije i jezične diskriminacije u obrazovnim i javnim ustanovama".

SPOMINJE LI SE BOSANSKI JEZIK U UDŽBENICIMA

U javnim istupima nekih učesnika promocije Deklaracije spominjali su se udžbenici. Tako je Snježana Kordić za N1 televiziju kazala kako bi trebalo promijeniti udžbenike. Ne vjerujem da je tražila da se promijene udžbenici u kojima se ne spominje bosanski jezik. Pitanje je znaju li tvorci Deklaracije kakvo je stanje u tom pogledu. Očito da ne znaju. Za ilustraciju navodim kakav je odnos prema jeziku u udžbeniku *Naš jezik* za prvi razred srednjih škola u (malo) većem bh. entitetu. Autori udžbenika jesu Refik Bulić i Muhamed Šator, izdavač "Bosanska riječ", Tuzla 2001. Evo dijela teksta koji se odnosi na jezičku situaciju u Bosni i Hercegovini:

"Ljudi u Bosni i Hercegovini govore *bosanskim, hrvatskim i srpskim jezikom*.

Kažu da je ideja došla iz Bosne i Hercegovine. Ako je tako, bolje bi bilo da su inicijatori bolje osmislili projekt pa da su aktivnosti usmjerili u pravcu rješavanja konkretnih postojećih problema u Bosni i Hercegovini. Posebno onih u vezi s učenicima koji već godinama trpe diskriminaciju jer im vlasti u manjem bh. entitetu ukidaju njihovo ustavno pravo da im se u školskim dokumentima upisuje bosanski jezik

RAZUMLJIVOST NIKO NE MOŽE PORICATI, ALI SU PROCENTI RAZUMLJIVOSTI VRLO SPORNI

U medijskim obraćanjima povodom predstavljanja Deklaracije o zajedničkom jeziku mogle su se čuti razne izjave organizatora i promotora. Jedna od njih jeste da su ovi jezici razumljivi 75%. To je, zapravo, pojašnjenje dijela Deklaracije u kojemu se spominje "omjer istoga spram različitoga u jeziku i posljedična međusobna razumljivost". Razumljivost niko ne može poricati, ali su procenti razumljivosti vrlo sporni. Ko ih je i kako izmjerio? Procen-te razumljivosti kao kriterij razlikovanja jezika, doduše, nisu izmislili potpisnici Deklaracije. Tako lingvist R. M. W. Dixon smatra da, kada je razumljivost dvaju idioma veća od 70%, onda su oni jedan jezik. Slavist Svein Mønnesland s Univerziteta u Oslu kaže da međusobna razumljivost jednog Istranina, Bunjevca i Torlaka, kada bi govorili svojim izvornim govorima, a ne standardnim jezikom, ne bi bila ni 70%, a to bi, prema ovakvome kriteriju, dovelo u pitanje "zajednički jezik" na srednjojužnoslavenskom prostoru.

Razumiju li se međusobno? Jesu li to tri različita jezika ili je sve jedan jezik?

Jezička je situacija u Bosni i Hercegovini vrlo specifična. Jezičko je pitanje regulirano Ustavom Bosne i Hercegovine i ustavima njenih entiteta. Nazivi službenih jezika u Bosni i Hercegovini su: *bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik*.

Ljudi imaju pravo da se opredijele za naziv jezika kojim govore. Pitanje naziva jezika je pravno pitanje – pitanje ljudskog prava, i to nikome ne treba uskraćivati.

Pitanje: da li su bosanski, hrvatski i srpski jedan ili više jezika? sasvim je drukčije naravi i više nije pravno, već lingvističko pitanje. U prethodnom smo dijelu teksta pokazali da lingvistika još uvijek nema pouzdane kriterije za određivanje, uvjetno to nazovimo, granice među jezicima.

Činjenice:

- da sva tri naziva za jezik u Bosni i Hercegovini: *bosanski, hrvatski i srpski*, egzistiraju na relativno malom prostoru, jer Bosna i Hercegovina, koliko god nam bila draga, ipak nije velika,

- da ljudi koji svoje jezike zovu *bosanskim, hrvatskim i srpskim* svakodnevno komuniciraju, da se međusobno razumiju,

- da čisto jezičke razlike nisu velike i da se mogu svesti na specifičnosti koje idu uz pojedine nazive jezika,

- da *bosanski, hrvatski i srpski jezik* imaju zajedničko porijeklo i razvoj, te niz drugih zajedničkih osobenosti,

upućuju na to da sva tri naziva, lingvistički, odgovaraju jednom jeziku u okviru kojega se javljaju određene specifičnosti i razlike u normiranju, pa se, ponekad, govori o *jednom jeziku*, tzv. *di-jasistemu*, sa tri različita naziva i tri različita standarda. Ostaje, naravno, pravo svakome da jezik može zvati bosanskim, hrvatskim ili srpskim. Suština je u tome da je naziv jezika jedno pitanje (lično, nacionalno, kulturno, političko ili sl.), a da su priroda jezika i sve njegove osobenosti, lingvističko, dakle naučno pitanje."

Ovo je tekst koji je objavljen prije šesnaest godina i do sada ga je čitalo desetina hiljada učenika gimnazija i drugih škola u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ne samo Bošnjaka. Spominje li se bosanski jezik u udžbenicima u manjem bh. entitetu, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori? Koga je prosvjetlila Deklaracija? Zašto su sve zamotali u zajednički (isti) problem kad to nije, i zašto nisu bili konkretni?

Hoće li potpisnici Deklaracije javno osuditi ugrožavanje prava na naziv jezika u manjem bh. entitetu ili nekim kantonima u (malo) većem entitetu? Pitanje ostavljam otvorenim. Volio bih da nas sve iznenade i da prije kraja školske godine i skorašnjeg popunjavanja školskih dokumenata u školama u Republici Srpskoj potpisnici Deklaracije, oni koji su nebošnjaci, javno osude diskriminaciju koju trpe bošnjačka djeca u vezi s uskraćivanjem prava na naziv bosanski jezik.

Na kraju da kažem da ja neću da sumnjam u dobre namjere potpisnika, samo što mislim da ovo neće pomoći da djeca u Bosni i Hercegovini, u svim njezinim dijelovima, mogu upotrebljavati naziv bosanski jezik. Dobro je, ipak, što su potpisnici Deklaracije koji ne govore bosanskim jezikom svojim potpisom "priznali" bosanski jezik, makar i kao standardni. ■